

University of Tehran

Foundations and Scope of the Obligation to Exploit Industrial Intellectual Property by the Contracting Party

Pejman Mohammadi¹ , Mohammad Mohajeri²

1. Corresponding Author, Professor, Department of Intellectual Property Law, Faculty of Law, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email: p.mohamadi@modares.ac.ir

2. MA. in Intellectual Property Law, Faculty of Law, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. Email: mohammad_mohajeri@modares.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Manuscript received:
18 April 2025
final revision received:
21 September 2025
accepted:
30 September 2025
published online:
22 April 2026

Keywords:

Contract, Industrial property, License, Obligation to exploit, Transfer.

Abstract

Intellectual property creators are concerned with distributing and exploiting their intellectual achievements for society in order to gain wealth and prestige, and, to this end, they enter into exploitation contracts (whether by licensing or transfer) with capital owners. Legal systems that consider the dissemination of the results of such property in society beneficial and even necessary have granted monopolies and protections to these individuals to encourage both creators and investors to enter into exploitation contracts. Whether the contracting party, the inventor, the trademark owner, or the industrial designer, is obliged to exploit the property that is the subject of the contract, is a fundamental question. The identification of the exploitation obligation in contracts can be based on the method for determining and paying the royalty amount, legal provisions, legal principles, or an explicit condition in the contract. This obligation prevents intellectual property from being abandoned so that the monopolies granted to such property do not remain sterile, and society and the right holder benefit from its resources. This research has been written using a descriptive-analytical method and using library and internet resources. Iranian law has not explicitly stated the existence of an obligation to exploit in industrial property contracts, but it can be assumed that this obligation exists in most exploitation contracts, given the existing provisions, the legislator's emphasis, and the nature and principles governing the identification and assignment of these rights.

Cite this article: Mohammadi, Pejman; Mohajeri, Mohammad.(2026) "Foundations and Scope of the Obligation to Exploit Industrial Intellectual Property by the Contracting Party", *Private Law Studies*, 56(1): 145-168. DOI: 10.22059/JLQ.2026.393735.1007983

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press.

DOI:<https://doi.com/10.22059/JLQ.2026.393735.1007983>

Introduction

The Creators of intellectual property seek to distribute their intellectual achievements to society and exploit them to acquire wealth and recognition. To this end, they proceed to conclude exploitation contracts with capital owners. Legal systems that deem the widespread dissemination and proliferation of the results of such intellectual assets in society as beneficial, indeed necessary, have allocated specific monopolies and protections to these individuals. This is intended to encourage both creators and investors to enter into exploitation contracts. Furthermore, these systems have established legal sanctions to prevent the breach of the obligation to exploit. In essence, industrial intellectual property, including inventions, trademarks, and industrial designs, is recognized as an engine of economic and technological development. The effective exploitation of these assets benefits not only the right holder but also serves the public interest. A foundational question is whether the contracting party—be it the inventor, trademark owner, or industrial designer—is obligated to exploit the intellectual property subject to the contract. The obligation to exploit prevents intellectual assets from lying fallow, ensuring that the monopolies granted for such properties do not become sterile and that both society and the right holder can benefit from their potential. The basis for recognizing an exploitation obligation in a contract may stem from the method of determining and paying royalties, statutory provisions, legal principles, or an explicit contractual clause. However, it is crucial to note that the core focus of this research excludes scenarios in which the parties have explicitly or implicitly agreed to the existence or defined the scope of such an obligation. The central debate, rather, concerns the existence or non-existence of this obligation in cases of contractual silence. The primary research question can thus be formulated as follows: In contracts for the transfer or licensing of industrial intellectual property rights, does the party contracting with the intellectual property owner undertake an obligation to exploit, produce, and commercialize products or services derived from or related to that intellectual property? Through a comparative study of Iranian and French law, this research analyzes the foundations, characteristics, and scope of this obligation and seeks to answer this question.

Methodology

This research employs a descriptive-analytical method, utilizing library and internet resources. Relevant Iranian industrial property laws, particularly the

Law on the Protection of Industrial Property enacted in 1403 (2024-2025), as well as French legal sources, have been examined. Furthermore, French case law and the opinions of legal scholars in this field have been analyzed.

Conclusion

The obligation to exploit intellectual property plays a vital role in the intellectual property system. It prevents the stagnation of industrial intellectual assets, guarantees a return on investment for both the owner and licensee through effective utilization, and maintains a balance between the owner's exclusive rights and the public interest by promoting active use. While Iranian law does not explicitly affirm an obligation to exploit in industrial property contracts, one can infer its implicit presence even in the absence of an explicit stipulation in exploitation agreements structured as permissions (i.e., exclusive or non-exclusive licenses and franchises). This inference is drawn from existing legal provisions, the legislator's emphasis, and the inherent nature and rationale underlying the recognition and transfer of these rights. In outright assignment contracts, the legal nexus between the creator and the intellectual achievement is severed; the creator cannot compel the assignee to exploit. However, the assignee, as the legal successor, is bound to observe statutory duties, which include the effective exploitation of the asset.

مبانی و قلمرو تعهد به بهره‌برداری از مال فکری صنعتی توسط طرف قرارداد

پژمان محمدی^۱ ✉، محمد مهاجری^۲

۱. نویسنده مسئول: استاد گروه حقوق مالکیت فکری، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران، رایانامه: p.mohamadi@modares.ac.ir

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حقوق مالکیت فکری، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: mohammad_mohajeri@modares.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۴/۱/۳۰

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۴/۶/۳۱

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۴/۷/۹

تاریخ چاپ:
۱۴۰۵/۲/۱

کلیدواژه‌ها:
انتقال، تعهد به بهره‌برداری، قرارداد، مالکیت صنعتی، مجوز.

آفرینندگان دستاوردهای فکری درصدد توزیع دستاوردهای فکری خود در جامعه و بهره‌برداری از آنها هستند تا از این راه کسب مال و اعتبار کنند و بدین منظور اقدام به انعقاد قراردادهای بهره‌برداری با صاحبان سرمایه می‌کنند. نظام‌های حقوقی که فراگیر شدن و اشاعه نتایج این‌گونه اموال در جامعه را مفید بلکه ضروری می‌دانند، انحصارات و حمایت‌هایی را به آفرینندگان این اموال اختصاص داده‌اند تا از این راه هم آفرینندگان دستاورد و هم سرمایه‌گذاران به انعقاد قرارداد بهره‌برداری تشویق شوند. اینکه آیا طرف قرارداد مخترع، صاحب علامت یا طراح صنعتی به بهره‌برداری از مال موضوع قرارداد ملزم است یا خیر، پرسشی زیربنایی است. شناسایی تعهد بهره‌برداری در قراردادها می‌تواند ناشی از نحوه تعیین و پرداخت مبلغ حق امتیاز، احکام قانون، اصول حقوقی و یا شرط صریح درج‌شده در قرارداد باشد. این تعهد از متروک ماندن اموال فکری جلوگیری می‌کند تا انحصارات داده‌شده به این دست اموال عقیم نماند و جامعه و صاحب حق از منابع آن بهره‌مند شوند. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی نگاشته شده است. حقوق ایران وجود تعهد به بهره‌برداری را در قراردادهای حوزه مالکیت صنعتی به صورت صریح بیان نکرده است، ولی می‌توان با توجه به احکام موجود و تأکید قانونگذار و ماهیت و مبانی شناسایی این حقوق و واگذاری آنها، وجود این تعهد را در اکثر قراردادهای بهره‌برداری مفروض دانست.

استناد: محمدی، پژمان؛ مهاجری، محمد (۱۴۰۵). «مبانی و قلمرو تعهد به بهره‌برداری از مال فکری صنعتی توسط طرف قرارداد». *مطالعات حقوق خصوصی*، ۵۶(۱)، ۱۶۸-۱۴۵. DOI: <https://doi.com/10.22059/JLQ.2026.393735.1007983>

© نویسندگان.

ناشر: موسسه انتشارات دانشگاه تهران

مقدمه

آفریدن اموال فکری سبب ایجاد انحصار برای آفریننده آن می‌شود، این انحصار تحمیل شده به جامعه باید مسیر رفاه، رشد و بالندگی جامعه را هموار کند. با سهولت دسترسی و اشاعه دستاوردهای فکری تا حدود زیادی می‌توان به این هدف دست یافت. یکی از مهم‌ترین ابزارهای تحقق این هدف ملزم دانستن دارنده حق به بهره‌برداری از اموال فکری است. رویه قضایی فرانسه، وجود تعهد به بهره‌برداری را در بیشتر قراردادهای بهره‌برداری از حقوق اموال فکری صنعتی تأیید کرده است.^۱ قانون ایران نیز با تبعیت از بیشتر قوانین بین‌المللی مانند کنوانسیون پاریس، برای عدم بهره‌برداری از مال فکری صنعتی ضمانت اجرا در نظر گرفته و صاحبان این اموال را ملزم به استفاده و بهره‌برداری از حقوق و امتیازات ناشی از مالکیت این اموال دانسته است، ولی با توجه به محدود بودن احکام قانونی ایران در زمینه قراردادهایی که موضوع آن اموال فکری صنعتی است و عدم بیان ماهیت و آثار این قراردادها، این سؤال وجود دارد که در صورت عدم تصریح در قرارداد، تعهد به بهره‌برداری برای گیرنده مال وجود دارد یا خیر. شایان ذکر است ضرورت بحث تعهد به بهره‌برداری، منصرف از حالتی است که طرفین صریحاً یا ضمناً بر وجود این تعهد توافق یا قلمرو آن را مشخص کرده‌اند. در واقع، بحث بر سر وجود یا نبود این تعهد در فرض سکوت قراردادهاست.

پرسش اصلی این پژوهش را می‌توان این‌گونه مطرح کرد، آیا در قراردادهای انتقال یا مجوز بهره‌برداری از مصادیق اموال فکری صنعتی، طرف قرارداد با مالک مال، تعهد به بهره‌برداری، تولید و تجاری‌سازی محصولات یا خدمات حاصل از مال فکری یا مرتبط با آن را بر عهده دارد یا خیر؟

در جست‌وجوی پاسخ به پرسش مذکور، مفهوم، ویژگی‌ها، مبنا و اهمیت تعهد در نظام‌های مورد بررسی را مشخص می‌کنیم؛ سپس دیدگاه‌های موجود در خصوص قلمرو این تعهد را بررسی می‌کنیم و در پایان، قراردادهای برجسته اموال صنعتی را از حیث وجود تعهد به بهره‌برداری بررسی خواهیم کرد.

۱. مفهوم، ویژگی، مبانی و اهمیت تعهد به بهره‌برداری

در این قسمت ابتدا به تعریف مفهوم تعهد به بهره‌برداری و ویژگی‌های آن می‌پردازیم و سپس مبانی و اهمیت این تعهد را بررسی می‌کنیم.

1. CA Paris, 19 oct. 1981, PIBD, 1982, n° 301, III, p. 101 ; CA Paris, 24 févr. 1982, PIBD, 1982, n° 305, III, p. 151.

(در میان نویسندگان فرانسوی در خصوص وجود این تعهد در قراردادهای مجوز غیرانحصاری تردید وجود دارد)

۱.۱. مفهوم و ویژگی‌ها

مشخص شدن مفهوم هر تعهد و ویژگی‌های آن ابتدای مسیر شناخت هر تعهدی است و در دو بخش مجزا این مباحث را بررسی می‌کنیم.

۱.۱.۱. مفهوم

تعهد به بهره‌برداری در قراردادهای اموال فکری عبارت است از: «التزام شخص گیرنده حق، به بهره‌برداری از موضوع قرارداد و حقوق فکری صنعتی واگذار شده». در واقع بحث ما در خصوص زمانی است که این تعهد موضوع قراردادی مستقل نیست و عوض قرارداد به حساب نمی‌آید، بلکه به عنوان تعهدی جدا ذیل قرارداد مجوز یا انتقال حقوق فکری قرار می‌گیرد یا از مفاد قرارداد یا آثار قانونی آن قرارداد برداشت می‌شود و در هر حال، بخشی از آثار قرارداد انتقال حقوق فکری صنعتی موضوع انتقال یا مجوز است.

۲.۱.۱. ویژگی‌ها

تعهد به بهره‌برداری یک تعهد به وسیله محسوب می‌شود. در تعهد به وسیله، متعهد ملزم است برای دستیابی به مقصود موردنظر، تمام تلاش خود را به کار گیرد، اگرچه نیل به آن هدف و تحصیل نتیجه مطلوب را تضمین نمی‌کند. در واقع متعهد مکلف است در انجام تکلیف خود در دستیابی به هدف کوتاهی نکند. از حیث مدت اجرا این تعهد باید به شکل مستمر و در طول زمان انجام شود و تعهدی مستمر محسوب می‌شود. شخصیت متعهد در انجام این تعهد اهمیت خاصی دارد و از این منظر، تعهد قائم به شخص محسوب می‌شود. تعهدی که به شخصیت متعهدله بستگی داشته باشد نیز به اعتقاد برخی نویسندگان حقوقی، تعهدی قائم به شخص محسوب می‌شود (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۲: ۷۹). به این علت که تداوم روابط طرفین و گذشت زمان از ملزومات قراردادهای بهره‌برداری است، طرفین قرارداد به شخصیت یکدیگر توجه ویژه‌ای دارند و اصل قائم به شخص نبودن قراردادها، کمتر در این دست قراردادها راه می‌یابد؛ در واقع این اصل زمانی کاربرد دارد که دلیلی خلاف آن وجود نداشته باشد اما در این قراردادها ویژگی‌هایی مانند اعتبار، شهرت، توان مالی و تخصص در تجاری‌سازی، عامل تعیین‌کننده‌ای در اراده طرفین برای انشای قرارداد محسوب می‌شود. همچنین تعهد به بهره‌برداری، تعهد به فعل مادی محسوب می‌شود.

۲.۱. مبانی شناسایی تعهد

مبانی تعهد، پایه شناسایی و یکی از موضوعات اساسی تعهد است. بعضی از این مبانی نظری هستند، برخی دیگر ریشه در قانون دارند و در آخر بعضی از مبانی، ریشه قراردادی دارند.

مبانی نظری این تعهد شامل اصل حسن نیت و لاضرر است. قاعده لاضرر نشان‌دهنده این است که حقوق اشخاص مطلق نیست. این اصل ایجاب می‌کند که هیچ فردی به بهانه اعمال حقوق خود، نتواند ضرر ناروایی به دیگری وارد کند. بنابراین، اگر مال فکری توسط آفریننده یا دارنده مجوز آن به میزان کافی برای استفاده عموم عرضه یا توزیع نشود، این امر نقض قاعده لاضرر محسوب می‌شود. اصل حسن نیت شامل همکاری در اجرای تعهدات، عدم انجام کاری که اجرای تعهد را بر دیگری دشوار می‌کند، قبض مورد تعهد دادن مفاصا حساب و مواردی از این دست که دلالت بر حسن نیت در اجرای تعهد می‌کند، است (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۲: ۲۰۴). گیرنده حق فکری نیز باید با حسن نیت عمل کند و در راستای کارایی دادن به قرارداد و اجرایی شدن آن، تلاش خود را به کار بگیرد و با بهره‌برداری از دستاورد فکری از متروک شدن آن و محروم شدن جامعه و صاحب از منافع و عواید آن جلوگیری به عمل آورد.

با این حال مبانی نظری گفته شده نمی‌تواند به‌تنهایی وجود این تعهد را در همه قراردادهای بهره‌برداری از مال فکری صنعتی بر عهده طرف قرارداد توجیه کند. قانون فرانسه در حوزه حقوق مالکیت صنعتی، ضمانت اجرای صدور مجوز اجباری و لغو علامت را برای عدم بهره‌برداری از اختراعات و علامت تجاری^۱ در نظر گرفته است که از این نظر تفاوت چندانی با حقوق ایران ندارد. شایان ذکر است به دلیل اهمیت انجام بهره‌برداری مؤثر از اموال فکری و تسریع در روند رسیدگی به آن، سال ۲۰۱۹ در فرانسه قانونی تصویب شد^۲ که صلاحیت رسیدگی به دعاوی مربوط به عدم بهره‌برداری از اختراعات و علامت‌های تجاری^۳ را از دادگاه به مؤسسه ملی مالکیت صنعتی فرانسه^۴ منتقل کرد تا فرایند رسیدگی در این زمینه سریع‌تر و ارزان‌تر باشد (Avocats, 2020).

قانون حمایت از مالکیت صنعتی مصوب ۱۴۰۳ به‌طور صریح تعهد مذکور را در قراردادهای بهره‌برداری از مال صنعتی شناسایی نکرده و حتی در خصوص تعهدات قراردادهای اموال فکری صنعتی اشاره خاصی نکرده است، با این حال، وجود برخی مواد قانونی ما را به سمت شناسایی این تعهد در قراردادها حتی در صورت عدم تصریح صریح هدایت می‌کند. ماده ۳۹ این قانون نهادی به نام پروانه بهره‌برداری اجباری را شناسایی کرده است که می‌توان آن را این‌گونه تعریف کرد: مجوزی است در جهت اهداف سیاست عمومی که با احراز شرایط قانونی، دولت یا اشخاص

۱. به ترتیب ماده L 613-11 و ماده L714-5

۲. قانون PACTE (Plan d'Action pour la Croissance et la Transformation des

Entreprises) اجرایی از ۱ آوریل ۲۰۲۰

<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000038496102>

۳. به‌طور کلی ابطال و سلب حقوق اموال فکری صنعتی

4. INPI (Institut National de la Propriété Industrielle)

تصریح شده در قانون مجاز می‌شوند، یک حق فکری را بدون اجازه دارنده حق و در ازای پرداخت عوض منصفانه استفاده و بهره‌برداری کنند (صادقی و خاکپور، ۱۳۸۶).

وجود پروانه بهره‌برداری اجباری و شرایط صدور آن را می‌توان نشان از تأکید قانونگذار بر الزام صاحب حق به بهره‌برداری از اختراع و شیء مصرفی دانست. بند ۳ ماده ۳۹ کوتاهی صاحب حق از بهره‌برداری را به مدت سه سال پس از تسلیم اظهارنامه یا دو سال پس از صدور گواهینامه، از شرایط صدور پروانه مجوز بهره‌برداری اجباری از اختراع دانسته است. به نظر می‌رسد منظور از کوتاهی در بهره‌برداری شامل عدم بهره‌برداری، بهره‌برداری نامناسب و بهره‌برداری ناکافی است. همچنین ماده ۸۱ این قانون مقرر کرده است، مفاد ماده ۳۹، مواد ۴۰ تا ۵۰ و ۵۳ حسب مورد در خصوص شیء مصرفی نیز مجری است. بر این اساس پروانه بهره‌برداری اجباری برای شیء مصرفی قابل صدور است و قانونگذار به مانند اختراع، به بهره‌برداری از این دستاورد فکری تأکید کرده است. قانونگذار در مواد ۴۸ و ۵۲ برای جلوگیری از کوتاهی در بهره‌برداری توسط گیرنده پروانه بهره‌برداری اجباری به مالک اختراع حق داده است تا درخواست لغو پروانه بهره‌برداری اجباری را همراه با مدارک و مستندات به مراجع ذکر شده در این مواد بدهد.

بند ۵ ماده ۶۷ این قانون نیز بیان کرده در صورتی که چهار سال از تاریخ تسلیم اظهارنامه یا سه سال از تاریخ ثبت اختراع، اقدام مؤثری جهت ساخت یا استفاده از آن انجام نشود، دادگاه به ابطال اختراع اقدام می‌کند. مفاد این ماده بر اساس مواد ۸۱ و ۹۴ برای شیء مصرفی و طرح صنعتی نیز اعمال می‌شود. به نظر می‌رسد در اینجا منظور از عدم انجام اقدام مؤثر در بهره‌برداری، همان کوتاهی به هر شکل در بهره‌برداری است و نشان از این دارد تأکید بر بهره‌برداری تنها به اختراعات خلاصه نشده و شامل حال طرح‌های صنعتی و اشیای مصرفی می‌شود.

در خصوص علامت تجاری، بند ۲ ماده ۹۸ قانون حمایت از مالکیت صنعتی مقرر کرده است که یکی از پیوست‌های ضروری اظهارنامه ثبت علامت «مدرک دال بر تعهد متقاضی به استفاده از علامت یا تعهد نامبرده به ارائه مدارک فعالیت در حوزه تولید، توزیع یا خدمات مطابق آیین‌نامه اجرایی این قانون» است. همچنین تبصره ذیل این ماده مقرر کرده عدم استفاده از علامت تجاری، ظرف مدت یک سال پس از ثبت آن موجب لغو علامت می‌شود و متقاضی باید ظرف یک سال از تاریخ ثبت از علامت استفاده کند یا مدرک دال بر فعالیت خود ارائه دهد. همچنین به موجب ماده ۱۲۱ عدم استفاده از علامت و نام تجاری، ۱۵ ماه بعد از ثبت آن، اشخاص دیگر را مجاز به ثبت علامت و نام مشابه می‌کند. ماده ۱۱۰ مقرر کرده است در صورتی که ذی‌نفعی ثابت کند، مالک یا شخص مجاز از طرف او به مدت سه سال از تاریخ ثبت، از علامت استفاده نکرده است، می‌تواند خواستار ابطال علامت شود. ماده ۱۱۳ نیز بر لزوم نظارت مالک علامت بر مجوز گیرنده تأکید کرده و از او با عنوان استفاده‌کننده یاد کرده است و این قرینه‌ای بر لزوم

استفاده توسط اوست. به طور کلی با توجه به مواد قانونی به دارنده حق بهره‌برداری و استفاده از اموال فکری صنعتی، تأکید بر بهره‌برداری شده و برای کوتاهی در این امر ضمانت اجرا در نظر گرفته شده است؛ تنها در خصوص اسرار تجاری تأکیدی برای بهره‌برداری به چشم نمی‌خورد. کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی مصوب ۱۳۷۷ در بند دوم قسمت «الف» ماده ۵ خود مقرر کرده است که «هریک از ممالک اتحادیه می‌تواند برای جلوگیری از سوءاستفاده‌هایی که ممکن است از اعمال حق انحصاری تفویض شده به وسیله گواهینامه اختراع ناشی شود، تدابیر قانونی لازمه را اتخاذ نماید مانند عدم بهره‌برداری». این ماده نیز نشان از تأکید کنوانسیون بر بهره‌برداری از اختراعات دارد. همچنین در قسمت دو بند «ب» همین ماده به لغو علامت در صورت عدم بهره‌برداری اشاره کرده است.

قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی در ماده ۵۱ خود بیان کرده است امتیازات انحصاری نباید به نقض مواد ۴۴ تا ۴۸ این قانون منجر شود در غیر این صورت ضمانت اجرا این ماده اعمال می‌شود. به نظر می‌رسد بندهای ۲ و ۷ ماده ۴۴ و بند «الف» و «ط» ماده ۴۵ صاحب حق را ملزم به بهره‌برداری از اموال فکری می‌کند و در صورت عدم بهره‌برداری، ضمانت اجراهای این قانون اعمال می‌شود، البته اعمال این ضمانت اجراها در صورتی است که عدم بهره‌برداری او به اختلال در بازار منجر شود (جهت بررسی بیشتر موضوع ارتباط حقوق مالکیت فکری و حقوق رقابت به مقاله (باقری و عباسی، ۱۳۹۱: ص ۵۹ به بعد) مراجعه شود

با بررسی این احکام مشخص می‌شود از نگاه قانونگذار تجاری‌سازی و بهره‌برداری کردن از دستاورد فکری یکی از التزامات و ضروریات پیش‌بینی انحصار به سود صاحب آن است؛ اساساً فلسفه وجودی شناسایی این حقوق به صورت انحصاری فراهم کردن زمینه بهره‌برداری و دسترسی جامعه با ایجاد فرصت کسب درآمد و بازگشت سرمایه و تشویق نوآوری در جامعه است، بنابراین اگر عدم بهره‌برداری عملی از دستاورد فکری حسب مورد موجب لغو یا بطلان آن یا صدور مجوز بهره‌برداری اجباری یا ورود دستاورد به قلمرو عمومی است. طرف قراردادها نیز باید مانع از تلف یا بی‌اعتبار شدن مال شود. گیرنده حق به دلیل الزامات قانون قائم‌مقام انتقال‌دهنده در انجام تکلیف بهره‌برداری می‌شود و در صورتی که به وسیله قرارداد مالکیتی برای او حاصل نشود، موظف است غبطه مالک را رعایت کند. این تعهد می‌تواند بر اساس بندهای مصرح در قرارداد نیز وجود داشته باشد که آنها را مبانی قراردادی می‌نامیم، بندهایی نظیر شرط بهترین تلاش، حداقل تولید، حداکثر فروش، پرداخت عوض به صورت نسبی از فروش، تولید همان کارکرد وجود تعهد به بهره‌برداری در قرارداد را دارد.

۳.۱. اهمیت و فایده شناسایی تعهد

در این قسمت از پژوهش اهمیت و فایده وجود این تعهد در قراردادهای بهره‌برداری را بیان می‌کنیم.

۱.۳.۱. اهمیت شناسایی تعهد

در حقوق مربوط به ثبت اختراع، نخستین توجیه تعهد به بهره‌برداری، اطمینان از بهره‌مندی جامعه از مزایای اختراع است. در این زمینه بیان شده است: «حق انحصاری ناشی از ثبت اختراع می‌باید به‌گونه‌ای اعمال شود که ضامن پیشرفت فناوری باشد، نه آنکه به مانعی در مسیر توسعه علمی و صنعتی بدل شود. در مواردی که مالک اختراع از موضوع ثبت‌شده بهره‌برداری نمی‌کند، نه‌تنها خود از اجرای تعهدات مرتبط با امتیاز اعطایی قصور می‌ورزد، بلکه با محروم کردن جامعه و سایر فعالان حوزه فناوری از مزایای اختراع، خسارتی مضاعف به منافع عمومی و نوآوری وارد می‌سازد» (Bruguier, 2022: 19). در حقوق علائم تجاری، تعهد به بهره‌برداری یکی از دلایل موجه برای حفظ و استمرار حق محسوب می‌شود و گفته شده است: «انحصار فکری بخشی از فضای گسترده‌تر آزادی تجارت و صنعت محسوب می‌شود؛ تصمیم مالک برای توقف بهره‌برداری از علامت تجاری نوعی ترک حق مالکیت است و قوانین پیامدهای بسیار ملموسی را برای این عمل که در تضاد با اصل رقابت آزاد است، ترسیم می‌کند» (Bruguier, 2022: 21). در واقع، حقوق مالکیت فکری گاه هدف، حدود و علل بقای خود را در بهره‌برداری تجاری می‌یابد.

مبانی حقوقی و فلسفه اجبار به بهره‌برداری از اختراعات که پیشتر مورد اشاره قرار گرفت، در مورد اشیای مصرفی نیز قابل اعمال است؛ این دسته از نوآوری‌ها که اغلب تحت عنوان «اختراعات کوچک» شناخته می‌شوند، به دلیل ارتباط مستقیم با نیازهای روزمره مصرف‌کنندگان، از حیث تضمین بهره‌برداری، اهمیت ویژه‌ای دارد. همچنین قانونگذار، ضمانت اجرای مربوط به عدم بهره‌برداری از اختراع را به اشیای مصرفی تسری داده است. استفاده از طرح‌های صنعتی نیز به مانند علامت تجاری مهم بوده و در حوزه‌های تجاری و رقابتی بازار تأثیرگذار است.

در نهایت همان‌طور که بیان شد، هدف اصلی اعطای حق انحصاری به اموال فکری، تسهیل دسترسی جامعه به این اموال و تشویق آفرینندگان این اموال به خلق آثار فکری و صنعتی در ازای دریافت این حق است. قراردادهای منعقد در این زمینه، با الزام گیرنده حق به بهره‌برداری، می‌توانند نقش خود را به‌طور مؤثری ایفا کنند.

۲.۳.۱. فایده شناسایی تعهد

آفریننده می‌تواند از طریق انعقاد قرارداد، کسب سود و مال کند و از سوی دیگر دستاورد فکری خلق شده توسط او می‌تواند سبب رفاه جامعه و سرعت بخشیدن به حرکت چرخ‌دنده‌های صنعت شود. وجود تعهد به بهره‌برداری می‌تواند جلوی بسیاری از سوءاستفاده‌ها را بگیرد. برای مثال امکان دارد گیرنده مجوز قصد همراه با حسن نیتی از انعقاد قرارداد مجوز نداشته باشد و فقط قصد او حفظ قدرت خود در بازار، به وسیلهٔ جلوگیری از استفادهٔ دیگران از دستاورد پیشروتر باشد. همان‌طور که گفته شد برای عدم بهره‌برداری از مال فکری ضمانت اجرا در نظر گرفته شده است و ضرر اصلی اعمال این ضمانت اجراها به مالک مال می‌رسد که با تحدید حقوق یا از دست دادن حقوق خود نسبت به مال خویش مواجه می‌شود و تعهد به بهره‌برداری از ورود این ضرر به مالک مال جلوگیری می‌کند. همچنین موجب می‌شود گیرندهٔ مجوز بهره‌برداری ملزم به بهره‌برداری شود و از متروک و بلااستفاده گذاشتن مال فکری صنعتی، جلوگیری به عمل آورد.

۲. قلمرو تعهد به بهره‌برداری

در این قسمت قلمرو و بهره‌برداری مؤثر مشخص و سپس دیدگاه‌های مطرح‌شده در خصوص قلمرو تعهد بررسی و از بین دیدگاه‌های مطرح‌شده نظر برگزیده انتخاب می‌شود.

۱.۲. مفهوم قلمرو تعهد، بهره‌برداری مؤثر

منظور از قلمرو تعهد به بهره‌برداری، محدوده‌ای از قراردادهاست که در صورت عدم تصریح شرط مخالف در این قراردادها، وجود تعهد به صورت ضمنی مفروض است. منظور از بهره‌برداری مؤثر در حوزهٔ مالکیت صنعتی، استفادهٔ مؤثر و جدی از حق مربوط به هریک از اموال موضوع قانون حمایت از مالکیت صنعتی است؛ در واقع این اموال باید با توجه به ماهیت و کارکردی که برای آنها در نظر گرفته شده استفاده شوند. این استفادهٔ جدی و مؤثر در هریک از اقسام مالکیت صنعتی به شکل متفاوتی معنا می‌شود. در خصوص استفاده از علامت تجاری بیان شده است: حمایت از حق مالکیت علامت مطلق نیست. استمرار این حق مشروط به دو شرط مهم است: یکی حفظ وصف تمایز بخشی و دیگری استفادهٔ عملی از آن (جعفرزاده و لجم اورک، ۱۳۹۹: ۱۶۲). استفادهٔ عملی از علامت تجاری به معنای بهره‌برداری تجاری در بازار محصولات یا خدمات مربوط است (Randrianirina, 2013: 218). در یکی از آرای دادگستری اتحادیهٔ اروپا^۱ بیان شده است: «هدف استفاده، حفظ یا ایجاد سهمی در بازار برای آن کالاها

1. "Cour de Justice des Communautés Européennes"

باشد^۱. در واقع استفاده‌ای واقعی تلقی می‌شود که این هدف را برآورده کند. همچنین در این خصوص برخی بیان کرده‌اند: «استفاده واقعی از علامت برای تمییز کالاها و خدمات در عرصه تجاری تعیین‌کننده موضوع استفاده یا عدم استفاده است» (بهادری جهرمی و شاکری، ۱۴۰۱: ۱۴۶). برخی دیگر در تکمیل مفهوم استفاده بیان کرده‌اند: «منظور از استفاده صرفاً تولید و فروش کالا و ارائه خدمات در سطح کشور (استفاده عملی) است و صرف تبلیغات اعم از فیزیکی و مجازی (ساخت وب‌سایت و ...) استفاده تلقی نمی‌شود» (سیدین و کارچانی، ۱۴۰۳: ۵۵۷). طرح‌های صنعتی نیز کارکردی شبیه به علامت دارند و باید موجب تمایزبخشی در بازار شوند. در خصوص استفاده واقعی از اختراع نیز باید گفت بهره‌برداری باید اهداف قانونگذار از دادن امتیازات و انحصارات به اموال فکری صنعتی برآورده کند، این اهداف شامل توسعه صنعتی، رفع نیاز بازار، افزایش رفاه جامعه و جلوگیری از انحصار بدون استفاده است. استفاده باید واقعی و ملموس باشد نه صرف برنامه‌ریزی یا ادعای استفاده در فعالیت‌های تجاری تا در نهایت بهره‌برداری از اختراع موجبات نوآوری و توسعه صنعتی در جامعه را محقق کند.

۲.۲ دیدگاه‌های مختلف در خصوص قلمرو تعهد بهره‌برداری

در خصوص قلمرو این تعهد در قراردادهای اموال فکری، حقوقدانان دو دیدگاه را مطرح کرده‌اند، این دو دیدگاه عمومیت تعهد در همه قرارداد و ویژه بودن تعهد در برخی قراردادهاست، در ادامه این دو دیدگاه بررسی می‌شود.

۲.۲.۱ عمومیت تعهد در همه قراردادها

دیدگاه عام بودن تعهد به بهره‌برداری بر این باور است که این تعهد در همه قراردادهای بهره‌برداری از اموال فکری وجود دارد، در واقع این ایده توسط برخی حقوقدانان تأیید شده است که تعهد به بهره‌برداری «ویژگی مخصوص قراردادهایی است که موضوع آن اموال فکری» است (Bruguiere, 2022: 17). اولین استدلال برای وجود تعهد به بهره‌برداری در تمامی قراردادهای اموال فکری، اصل «منفعت عمومی» است. منظور از منفعت عمومی، ضرورت گسترش و انتشار اموال فکری در جامعه است تا از یک سو سطح رفاه عمومی ارتقا یابد و از سوی دیگر، انحصار اعطاشده به اموال فکری بی‌ثمر نماند، زیرا انحصاراتی که استفاده نشوند، توجیه خود را از دست می‌دهند. وضعیت متروک گذاشتن که در نتیجه عدم توزیع دستاورد فکری ایجاد می‌شود، مغایر با منافع عمومی خواهد بود. به رسمیت شناختن تعهد به بهره‌برداری، در تقابل با رویه‌ای

1. CJCE, 1re ch., 15 janvier 2009, aff. C-495/07, Silberquell GmbH c/ Maselli-Strickmode GmbH, arrêt dit Wellness, point no 19 no 20

شناخته شده به نام «تجمع حقوق» قرار می‌گیرد که در آن دارنده حقوق از به کارگیری یا اعمال آنها خودداری می‌ورزد (Boisson, 2011: 714).

عده‌ای نیز معتقدند دارایی‌های فکری، خلاقیت‌هایی هستند که ارزش مالی آنها بیش از هر چیز به بهره‌برداری و استفاده از آنها وابسته است. یکی از نویسندگان، مالکیت فکری را به وضعیت مالکیت مبتنی بر بازار ارتقا داده است. به عقیده این نویسنده، مالکیت فکری برای اینکه در اقتصاد به‌عنوان یک دارایی «مفید» به رسمیت شناخته شود، باید دستخوش تغییر مالکیت شود. به عبارت دیگر، اموالی هستند که فقط به منظور اشتراک وجود دارد (Bruguier, 2022: 25). عده‌ای نیز معتقدند همپوشانی منافع دو طرف به ایجاد پیوند بسیار نزدیک (حقوقی و اقتصادی) بین واگذارکننده حق و بهره‌بردار منجر می‌شود، به گونه‌ای که گویی یک «جهان کوچک»^۱ بین آنها شکل می‌گیرد (Chiou, 2015: 267). بر این اساس، قراردادهای بهره‌برداری کمتر جنبه تقابلی دارند و بیشتر به سوی قراردادهای مشارکتی سوق پیدا می‌کنند.

در جمع‌بندی این دیدگاه می‌توان استدلال کرد که به دلیل ماهیت اجتماعی حقوق مالکیت فکری و ضرورت رعایت اصل حسن نیت در قراردادهای گیرنده حق موظف است به صورت مستمر و مؤثر از مال فکری بهره‌برداری کند. این الزام حقوقی ریشه در ماهیت ویژه اموال فکری دارد که به طور ذاتی حامل ارزش اجتماعی‌اند، بر خلاف اموال مادی که مالک می‌تواند آزادانه در استفاده از آنها تصمیم بگیرد، اموال فکری به مثابه موتور محرک پیشرفت جامعه عمل می‌کنند و غایت آنها توسعه دانش، نوآوری و ارتقای سطح فناوری در راستای منافع عمومی است. از سوی دیگر، راکد گذاشتن این اموال نه تنها نقض صریح فلسفه اعطای حقوق انحصاری (که مشروط به بهره‌برداری مؤثر است) محسوب می‌شود، بلکه مصداق بارز سوءاستفاده از حق است و ضمانت اجرای قانونی را در پی خواهد داشت. بنابراین، التزام به بهره‌برداری در این حوزه نه صرفاً یک شرط قراردادی، بلکه ناظر بر نظم عمومی اقتصادی و ضامن تحقق تعادل بین منافع خصوصی دارنده حق و مصالح عمومی جامعه است. همچنین به اعتقاد برخی این مال در کارکرد اقتصادی خود مجبور به تغییر مالکیت و بهره‌برداری است تا انحصار داده شده به مالک این اموال توجیه‌پذیر باشد. در واقع بر اساس این دیدگاه قراردادهای بهره‌برداری کمتر تقابلی و بیشتر قراردادهای مشارکتی است به همین دلیل سود هر دو طرف در گرو بهره‌برداری است.

۱. «طرفین قرارداد نوعی جهان کوچک را تشکیل می‌دهند. این یک جامعه کوچک است که در آن همه باید در جهت یک هدف مشترک تلاش کنند که مجموع اهداف فردی است که توسط همه دنبال می‌شود، کاملاً مانند جامعه مدنی یا تجاری.»

۲.۲.۲. تعهد بهره‌برداری ویژه برخی قراردادها

دیدگاه دیگر، منحصر بودن تعهد به بهره‌برداری به برخی قراردادهای مالکیت فکری است که این دیدگاه از سوی بیشتر نظام‌های حقوقی پذیرفته شده است و بر این اصل استوار است که قراردادهای پیش‌بینی‌شده و تنظیم‌شده توسط قوانین، به‌خودی‌خود حاوی تعهد عام نسبت به بهره‌برداری از اموال فکری نیستند و باید به شکل ویژه، هر قرارداد جداگانه بررسی شود. این دیدگاه تأکید دارد که برای اثبات وجود تعهد به بهره‌برداری، باید عوامل متعددی ارزیابی شوند، زیرا قوانین به‌صراحت این تعهد را تأیید نکرده‌اند و اصل حاکمیت اراده طرفین در وجود یا نبود این تعهد نقش تعیین‌کننده‌ای دارد.

این دیدگاه بیان می‌کند که برای احراز و تعیین قلمرو تعهد در هر قرارداد، لازم است عوامل متعددی ارزیابی شوند، تا بتوان به‌صورت دقیق‌تری وجود این تعهد را در هر دسته از قراردادها شناسایی و احراز کرد. این عوامل شامل ۱. بیانات قانون در مورد بهره‌برداری از هر مال فکری به‌طور ویژه؛ ۲. ماهیت و توصیف قرارداد؛ ۳. مال فکری جزو کدام دسته از حقوق مؤلف و اموال صنعتی جای می‌گیرد؛ ۴. شیوه پرداخت عوض قرارداد؛ ۵. انحصاری یا غیرانحصاری بودن قرارداد و ۶. تأثیر عدم بهره‌برداری بر حق مکتسبه هستند.

۳.۲.۲. نظر برگزیده

در نهایت، به‌نظر می‌رسد دیدگاه منحصر بودن تعهد به برخی قراردادها در نبود یک حکم صریح در قانون در خصوص عمومیت تعهد با منطبق حقوقی و قوانین سازگارتر است. همچنین دلایلی برای رد شدن دیدگاه دیگر وجود دارد. دلایل به شرح زیر است:

۱. حاکمیت اراده طرفین قرارداد سبب می‌شود، بتوانند این تعهد را در قرارداد خود راه ندهند؛
۲. متنوع بودن انواع قراردادهایی که موضوع آنها بهره‌برداری از اموال فکری است و همچنین اشکال مختلف بهره‌برداری از این اموال، سبب می‌شود تحمیل این تعهد به همه قراردادهای معقول نباشد؛
۳. در غیاب حکمی در قانون که به قطعیت بتوان گفت این تعهد را بر همه قراردادهای تحمیل می‌کند، عدم تحمیل این تعهد به همه قراردادهای با منطبق و اصول حقوقی سازگارتر است (اصل برائت و اصل عدم)؛
۴. می‌توان قراردادهایی را تصور کرد که بهره‌برداری از موضوع آن ارتباطی به منفعت عموم ندارد یا شکل بهره‌برداری تعیین‌شده در قرارداد به‌گونه‌ای باشد نبود این تعهد خللی به منفعت عمومی وارد نکند.

۳. تعهد به بهره‌برداری در قراردادهای خاص مالکیت صنعتی

قراردادهایی که در خصوص اموال صنعتی منعقد می‌شوند، اغلب یا به صورت انتقال حقوق یا مجوز بهره‌برداری هستند. قراردادهای مجوز به دو دسته انحصاری و غیرانحصاری تقسیم می‌شوند. همچنین قرارداد دیگری به نام فرنچایز وجود دارد که می‌توان آن را زیرمجموعه قراردادهای مجوز بهره‌برداری از علامت به حساب آورد. پیش از ورود به بحث لازم است یادآور شویم که ماهیت قراردادهای انتقال و مجوز به نظر با هیچ‌یک از عقود معین تناسب ندارد و قراردادهایی خاص با احکام ویژه و موضوع ماده ۱۰ قانون مدنی هستند.^۱ با این حال مطابق نظر برخی نویسندگان، ظواهر و احکام قوانین ایران قراردادهای مجوز، شبیه برقراری حق انتفاع هستند. این نظر بیان می‌کند که در حق انتفاع، هرچند منتفع ملزم به بهره‌برداری از حق خود نیست، اما به طور متقابل نمی‌تواند با رفتار نامتعارف خود به مالک خسارت وارد کند (محمدی، ۱۳۸۷: ۱۶۷). همان‌طور که در قسمت مبانی متوجه شدیم، رفتار متروک گذاشتن و بلااستفاده گذاشتن مال فکری، یکی از رفتارهای نامتعارف محسوب می‌شود که قانونگذار بر نفی آن تأکید کرده است، زیرا موجب آسیب به مال مالک می‌شود.

۳.۱. قرارداد انتقال مال صنعتی

قرارداد انتقال حق مالکیت فکری را این‌گونه تعریف کرده‌اند: «قراردادی است که به موجب آن مالک دارایی فکری، حقوق و امتیازات خود نسبت به دارایی فکری را به طور فعالانه به دیگری انتقال می‌دهد تا شخص اخیر بتواند از این حق بهره‌برداری بنماید» (میرحسینی، ۱۳۸۷: ۶۷). قرارداد انتقال می‌تواند به صورت انتقال کامل یا صرفاً انتقال بخشی از حقوق یک مال صورت گیرد. قرارداد انتقال به معنای چشم‌پوشی انتقال‌دهنده از حقوق خود و فقدان هرگونه ادعا بر مال پس از انعقاد قرارداد است. از این‌رو، انتقال‌گیرنده در قبال انتقال‌دهنده تعهدی برای بهره‌برداری از مال نخواهد داشت. هنگامی که انتقال حقوق به صورت کامل انجام می‌شود، مال از مالک پیشین جدا شده و به طور کامل به مالک جدید منتقل می‌شود. در این صورت، مالک جدید تمامی حقوق مرتبط با مال را به دست می‌آورد و مالک پیشین هیچ‌گونه حقی بر آن مال نخواهد داشت. نتیجه‌ای که در این خصوص حاصل می‌شود این است که مالک پیشین مال نمی‌تواند انتقال‌گیرنده را به استفاده و بهره‌برداری از مال ملزم کند؛ بنابراین، فرض وجود تعهد به بهره‌برداری در این مورد قابل پذیرش نیست. در واقع در این حالت همه حقوق متعلق به

۱. برای مطالعه بیشتر ر.ک: محمدی، ۱۳۸۷: ۱۴۵-۱۹۱

انتقال‌گیرنده است و آثار عدم بهره‌برداری بر وی تحمیل می‌شود و جامعه نیز در صورت عدم بهره‌برداری انحصار را سلب کرده و حقوق خود دسترسی پیدا می‌کند. در صورتی که انتقال اختراع به صورت کامل نباشد و تنها قسمتی از آن منتقل شده باشد، با استناد به تبصره ۳ ماده ۷ قانون حمایت از مالکیت صنعتی انتقال‌دهنده می‌تواند ابتدا الزام انتقال‌گیرنده را به بهره‌برداری از مرجع قضایی بخواهد و در صورت عدم بهره‌برداری با پرداخت سهم عادلانه انتقال‌گیرنده خود از اختراع بهره‌برداری کند. همچنین برخی بیان کرده‌اند: به مجرد اعطای حق انحصاری در استفاده از اختراع از جانب قانونگذار به دارنده آن، مالک تعهد قانونی به استفاده و بهره‌برداری از آن را پیدا می‌کند» (فرخی، ۱۳۹۲: ۲۰۰). بر اساس این نظر شخص گیرنده حق قائم‌مقام در انجام وظیفه قانونی انتقال‌دهنده است. بر اساس مواد ۸۱، ۹۴ و ۱۱۶ مفاد این ماده شامل حال شیء مصرفی، طرح صنعتی و علامت تجاری می‌شود. مفاد و اصول حاکم بر قرارداد انتقال اختراع، قابلیت تعمیم به سایر قراردادهای انتقال اموال فکری صنعتی (مانند طرح‌های صنعتی، علائم تجاری و اسرار تجاری) را دارد. پذیرش این نظر به این معناست که قرارداد انتقال موجب می‌شود شخص انتقال‌گیرنده قائم‌مقام انتقال‌دهنده در وظیفه بهره‌برداری باشد. ذی‌نفع این تعهد، ناقل مال فکری نیست.

۲.۳. قرارداد مجوز

قراردادهای مجوز یا ليسانس بهره‌برداری قرارداد رایج دیگری است که در حوزه حقوق مالکیت صنعتی منعقد می‌شود. قرارداد مجوز این‌گونه تعریف شده است: «توافقی است که حق استفاده از مصداق یا مصادیق خاصی از مالکیت فکری را اعطا می‌نماید» (رهبری، ۱۳۹۲: ۱۹۱). در قرارداد مجوز، مالکیتی برای مجوزگیرنده به وجود نمی‌آید و مجوزگیرنده فقط حق استفاده از مال را به دست می‌آورد.

این اصل که دارنده مجوز نه‌تنها از حقوق بهره‌برداری برخوردار است، بلکه مکلف به بهره‌برداری است تا حدودی در رویه قضایی فرانسه پذیرفته شده است.^۱ می‌توان گفت پذیرش و مبنای این اصل حقوقی در این واقعیت نهفته است که امتناع از بهره‌برداری یا بهره‌برداری ناکافی، ممکن است به اعطای مجوز اجباری به نفع دیگران منجر شود. این اصل حقوقی بدون تمایز میان مجوزهای انحصاری و غیرانحصاری جاری می‌شود. اگرچه صدور مجوز اجباری بهره‌برداری از اختراع به معنای سلب مالکیت از دارنده حق نیست، اما به منزله تقیید اختیارات او محسوب می‌شود و حق بهره‌برداری انحصاری و بی‌قیدوشرط از اموال فکری را مخدوش

1. Cass. 18 mars 1929 : Ann. prop. ind. 1929, 359. – Cass. req. 7 mai 1934 : Ann. prop. ind. 1935, 53 ; Cass. com. 4 nov. 1974,-

می‌سازد. در بین نویسندگان فرانسه، این پرسش اساسی که آیا تعهد به بهره‌برداری جزء لاینفک قراردادهای اعطای مجوز غیرانحصاری محسوب می‌شود، موضوع مناقشات عمیق میان صاحب‌نظران بوده است. به‌طور دقیق‌تر، برای بخشی از نویسندگان، حتی در فرض عدم تصریح در قرارداد، دارنده مجوز غیرانحصاری، متعهد به بهره‌برداری است (Chiou, 2015: 288). علی‌رغم وجود چنین دیدگاهی در بین نویسندگان، محاکم قضایی همواره این رویکرد را به‌صورت مطلق نپذیرفته‌اند. در عمل، مراجع قضایی فرانسه تمایل چندانی به پذیرش استدلال‌های مبتنی بر وجود تعهد ضمنی به بهره‌برداری در قراردادهای مجوز غیرانحصاری از خود نشان نمی‌دهند.^۱ حال برخی نویسندگان ایرانی در خصوص وجود تعهد به بهره‌برداری در قرارداد مجوز بهره‌برداری از اختراع بیان کرده‌اند: «مجوزگیرنده نه‌تنها حق استفاده از اختراع را دارد، بلکه در اغلب موارد متعهد به بهره‌برداری از اختراع نیز می‌باشد» (رهبری، ۱۳۹۲: ۱۷۲). عدم استفاده از اختراع و معطل گذاردن آن می‌تواند به خروج اختراع از عرصه رقابت در بازارهای تجاری منجر شود و لطمات جبران‌ناپذیری را به مجوزدهنده وارد سازد. اگر کالای موضوع اختراع به‌موقع تولید، عرضه، تبلیغ و شناسانده نشود، قادر نخواهد بود که جایگاه مناسب و درخوری در بازار داخلی یا بین‌المللی پیدا کند و در نتیجه به حاشیه رانده می‌شود (جعفری‌پور، ۱۳۹۴: ۳۹).

قرارداد مهم دیگری به نام فرنچایز در خصوص علامت‌های تجاری وجود دارد که به‌طور ضمنی شامل مجوز بهره‌برداری و استفاده از علامت تجاری نیز می‌شود؛ یعنی رابطه آنها عموم و خصوص مطلق است (مشهدیان، ۱۳۸۸: ۳). فرنچایز را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: تریبی است که به موجب آن، فرنچایزدهنده از طریق توافق با فرنچایزگیرنده، به او حق استفاده از نظام تجاری (شامل علامت تجاری، مدل‌های کاربردی و...) می‌دهد و فرنچایزگیرنده تحت نظام تجاری واحد عمل می‌کند و مطابق با قرارداد مبالغی را به فرنچایزدهنده می‌پردازد (محمودی، ۱۳۹۳: ۴۹). فعالان تجاری به‌طور معمول به دنبال آن هستند که دست به بسط و گسترش فعالیت تجاری خود بزنند و فرنچایز یکی از بهترین ابزارهای این کار محسوب می‌شود (شافع، ۱۴۰۲: ۶۴). استدلال‌های بیان‌شده در خصوص وجود تعهد به بهره‌برداری در خصوص قرارداد مجوز شامل حال فرنچایز نیز می‌شود. با این حال قرارداد فرنچایز استدلال‌های مربوط به خود را برای اثبات وجود تعهد دارد که در ادامه بیان می‌شود. فرنچایز قراردادی است که در آن فرنچایزگیرنده موظف به بهره‌برداری مستمر و مؤثر از علامت تجاری برای گسترش اعتبار و سودآوری شبکه است. عدم بهره‌برداری یا کوتاهی فرنچایزگیرنده به کل شبکه ضرر می‌رساند و فرنچایزدهنده حق نظارت مستمر دارد.

1. CA Paris, 19 oct. 1981, PIBD, 1982, n° 301, III, p. 101 ; CA Paris, 24 févr. 1982, PIBD, 1982, n° 305, III, p. 151

این تعهد فارغ از نوع پرداخت حق الامتیاز وجود دارد و عدم آن، فرنجایزدهنده را از درآمد محروم می‌کند.

۱.۲.۳. مجوز انحصاری

اگرچه قرارداد مجوز موجب انتقال مالکیت نمی‌شود، اما در مجوزهای انحصاری که بهره‌برداری منحصراً در اختیار مجوزگیرنده قرار می‌گیرد، وی به‌عنوان قائم‌مقام خاص مالک در انجام تکلیف بهره‌برداری، موظف به رعایت حقوق مالک و پرهیز از هرگونه تعدی یا تفریطی است که ممکن است به ابطال حق یا صدور مجوز اجباری بینجامد. در قراردادهای مجوز با انحصار گسترده (به‌ویژه زمانی که کلیه روش‌های بهره‌برداری در تمام حوزه‌های جغرافیایی و برای مدت طولانی واگذار شود)، مجوزگیرنده عملاً در موقعیتی مشابه مالک قرار می‌گیرد. این وضعیت اگرچه از نظر حقوقی تغییری در مالکیت ایجاد نمی‌کند، اما از حیث عملی، تمایز معناداری بین مالک و مجوزگیرنده انحصاری وجود ندارد. اگر مجوزگیرنده را متعهد به بهره‌برداری ندانیم، مالکیت مالک بر اختراع در معرض خطر صدور مجوز اجباری قرار می‌گیرد (فرخی، ۱۳۹۲: ۲۰۰) و گذشته از آن مال بی‌استفاده و متروک می‌شود. همچنین عدم بهره‌برداری توسط دارنده مجوز انحصاری در حالی که بازار را با کمبود و اخلال مواجه سازد، مشمول ضمانت اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم (۴۴) قانون اساسی^۱ می‌شود. پس به‌طور کلی نتیجه گرفته می‌شود در حالت انحصار در صورت عدم تصریح به تعهد در قرارداد، باید فرض را بر وجود تعهد گذاشت. زیرا همان‌طور که بیان شد قرارداد مجوز مانند برقراری حق انتفاع است و منتفع نمی‌تواند با عملکرد نامناسب خود موجب ضرر مالک شود و زمانی که قرارداد انحصاری است، به علت اینکه وسعت اختیارات مجوزگیرنده زیاد است و شخص دیگری حتی مالک حق استفاده از مال فکری را ندارد، در حالت کوتاهی و عدم بهره‌برداری مجوزگیرنده، احتمال صدور مجوز اجباری و ابطال برای مال فکری صنعتی وجود دارد. در خصوص علامت نیز احتمال لغو آن در وضعیت عدم بهره‌برداری وجود دارد، در واقع بقای علامت منوط به بهره‌برداری از علامت است، این نتیجه را با در نظر گرفتن اینکه حتی مجوز انحصاری علامت مدت مشخصی دارد درحالی که مالکیت علامت در فرض تهدید و پرداخت هزینه‌ها می‌تواند تا زمان‌های نامحدود ادامه یابد، تأیید می‌شود، زیرا حتی پس از پایان مجوز امکان ادامه مالکیت به‌صورت بالقوه وجود دارد، ولی تعطیلی بهره‌برداری موجب از بین رفتن این فرصت می‌شود. همچنین هدفی که از وجود علامت متصوریم، است، بهره‌برداری تجاری است و عدم بهره‌برداری به متروک شدن علامت و از یاد رفتن آن منجر

۱. برای مطالعه ضمانت اجرای کامل در موارد سوءاستفاده از حقوق انحصاری، به ماده ۵۱ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷/۰۸/۰۱ و اصلاحات بعدی مراجعه گردد

می‌شود که به ضرر مالک آن است، درحالی‌که مجوزگیرنده دیر یا زود حق استفاده خود را بر اساس قرارداد از دست می‌دهد. در مجوزهای انحصاری مالک مال فکری حق انتقال مال را از دست می‌دهد و افزون بر این نمی‌تواند از حق خود اعراض یا آن را در رهن قرار دهد (تبصره ماده ۶۴ قانون حمایت از مالکیت صنعتی). همین محدودیت‌های مالکانه درحالی‌که پرداخت هزینه‌های تمدید به عهده مالک است، ضرورت پذیرش تعهد ضمنی بهره‌برداری و تجاری‌سازی را یادآور می‌شود.

افزون بر این، مواقعی که عوض در قراردادهای مجوز بهره‌برداری به صورت نسبی تعیین می‌شود، در این‌گونه موارد دیگر تفاوتی نمی‌کند که قرارداد به صورت انحصاری منعقد شده است یا غیرانحصاری، چراکه شخص مجوزگیرنده برای پرداخت عوض قرارداد ملزم است به صورت مستمر و مؤثر از موضوع قرارداد بهره‌برداری کند و تعهد مجوزگیرنده به بهره‌برداری از موضوع فناوری را می‌توان به عنوان یک شرط ضمنی تلقی کرد (رهبری، ۱۳۹۲: ۱۷۱).

۲.۲.۳. مجوز غیرانحصاری

در حالتی که مجوز بهره‌برداری به شکل مقطوع و غیرانحصاری منعقد می‌شود، فرض وجود این تعهد دشوارتر از حالات دیگر انعقاد قرارداد مجوز است، زیرا شخص مجوزگیرنده تنها صاحب یک حق ساده بهره‌برداری شده و عوض آن را به طور کامل پرداخت کرده است؛ با این حال باید گفت اشخاص گیرنده مجوز پس از انعقاد قرارداد باید با حسن نیت به اجرای قرارداد بپردازند و در راستای هدف قرارداد گام بردارند و به بهره‌برداری از موضوع قرارداد بپردازند و با کوتاهی خود در بهره‌برداری موجب ضرر مجوزدهنده و جامعه نشوند؛ مجوزگیرنده در هر حالتی وظیفه تجاری‌سازی، تأمین نیاز بازار و تسهیل دسترسی عمومی به فناوری جدید را بر عهده دارد و او متعهد به بهره‌برداری است، مگر اینکه به طور صریح، شرط مخالف این تعهد در قرارداد وجود داشته باشد.

نتیجه

قانون حمایت از مالکیت صنعتی با اعطای حقوق انحصاری به دارندگان اموال فکری، در پی تحقق اهدافی چون توسعه دانش، رشد اقتصادی و ارتقای رفاه عمومی از طریق گسترش این اموال در جامعه است. این قانون با تأکید بر ضرورت بهره‌برداری مؤثر از اموال فکری و پیش‌بینی ضمانت اجراهای مشخص برای تخلف از این تعهد، تنها در مورد اسرار تجاری استثنای قائل شده و هیچ الزامی برای بهره‌برداری یا ضمانت اجرایی در صورت عدم استفاده از آنها پیش‌بینی نکرده است.

تعهد به بهره‌برداری از مال فکری با تضمین بازگشت سرمایه برای مالک و مجوزگیرنده از طریق بهره‌وری مؤثر و حفظ تعادل بین حقوق انحصاری مالک و منافع عمومی از طریق ترویج استفاده فعال، نقش مهمی در نظام مالکیت فکری ایفا می‌کند. حال با توجه به قانون یادشده، قراردادهای منعقدشده در خصوص اموال فکری باید از قانون و تأکیدات آن پیروی کنند و کارایی لازم را داشته باشند تا موجب بهره‌برداری مؤثر از این اموال شود. شناسایی تعهد به بهره‌برداری در قراردادهای مربوط به اموال فکری صنعتی، به آنها کارایی لازم را می‌بخشد و موجب می‌شود این اموال مورد بهره‌برداری و استفاده قرار گیرد و از متروک و بلااستفاده ماندن آن جلوگیری می‌شود و به تبع، جامعه از مزایای دسترسی به آنها بهره‌مند می‌گردد. قراردادهای مالکیت فکری اغلب به دو شکل انتقال حقوق و اعطای مجوز بهره‌برداری منعقد می‌شوند و این قراردادها مشمول ماده ۱۰ قانون مدنی هستند، با این حال قراردادهای مجوز بهره‌برداری را می‌توان به برقراری حق انتفاع تشبیه کرد. قرارداد انتقال مالکیت فکری موجب قطع کامل رابطه حقوقی انتقال‌دهنده با مال موردنظر می‌شود و کلیه حقوق و تعهدات به منتقل‌الیه منتقل می‌گردد. اگرچه به دلیل قطع رابطه آفریننده با مال فکری، او نمی‌تواند منتقل‌الیه را به بهره‌برداری از مال ملزم کند و تعهدی مستقیم برای بهره‌برداری توسط منتقل‌الیه قابل تصور نیست، اما منتقل‌الیه به‌عنوان قائم‌مقام خاص، جانشین مالک قبلی می‌شود و موظف به رعایت تکالیف قانونی، به‌ویژه بهره‌برداری مؤثر از مال فکری، است. این تکلیف که در راستای حفظ توازن بین حقوق انحصاری و منافع عمومی وضع شده است، نه در برابر انتقال‌دهنده، بلکه در قبال جامعه و نظام حقوقی وجود دارد و عدم رعایت آن موجب اعمال ضمانت اجرای قانونی از جمله ابطال حقوق یا صدور مجوز اجباری خواهد شد. همچنین در صورت انتقال قسمتی از مال، قانونگذار این اجازه را به هریک از شرکا داده است که در صورت کوتاهی شریک دیگر خود اقدام به بهره‌برداری از مال کرده و مابه‌ازای عادلانه سهم شریک دیگر را از منافع ناشی از بهره‌برداری پرداخت کند. در تمامی قراردادهای مجوز بهره‌برداری که عوض آن نسبتی از فروش، تولید و یا درآمد است، عدم بهره‌برداری یا کوتاهی مجوزگیرنده در بهره‌برداری سبب می‌شود تا اعطاکننده مجوز به عوض قراردادی موردنظر خود دست پیدا نکند، به همین دلیل باید مجوزگیرنده را به بهره‌برداری برای پرداخت عوض قراردادی ملزم دانست و وجود این تعهد را به صورت تبعی و دست‌کم ضمنی در این قراردادها پذیرفت. در این میان تفاوتی میان موضوع قراردادها از حیث مال فکری وجود ندارد و مجوز بهره‌برداری از سر تجاری و علامت، شیء مصرفی و سایر موارد، در این حالت اثر یکسانی بر جای می‌گذارند. در قراردادهای مجوز انحصاری، مجوزگیرنده ملزم است ارزش مال فکری موردنظر را که تحت قرارداد مجوز به وی اجازه موقتی بهره‌برداری از آنها اعطا شده است، حفظ کند و نمی‌تواند با فعل و ترک فعل خود سبب از مالیات افتادن یا کم‌ارزش شدن دارایی

فکری شود، زیرا عدم استفاده مال فکری یا معطل گذاردن آن می‌تواند به خروج مال فکری از عرصه رقابت در بازارهای تجاری منجر شود و لطمات جبران‌ناپذیری را به مجوزدهنده وارد کند یا موجبات لغو (در خصوص تمام اقسام اموال فکری صنعتی به‌جز سر تجاری) و صدور مجوز اجباری (در خصوص اختراع و شیء مصرفی) را فراهم کند. در واقع مجوزگیرنده، صاحب حق انتفاع محسوب می‌شود و نمی‌تواند با کوتاهی در بهره‌برداری موجب ضرر مالک شود. در قراردادهای غیرانحصاری نیز که عوض آن به‌صورت مقطوع تعیین می‌شود، مجوزگیرنده وظیفه تجاری‌سازی، تأمین نیاز بازار و تسهیل دسترسی عمومی به مال فکری را بر عهده می‌گیرد و با کوتاهی خود در بهره‌برداری، موجب ضرر آفریننده دستاورد و جامعه می‌شود؛ انجام این وظایف در قبال جامعه و مجوزدهنده در وجود ضمنی تعهد به بهره‌برداری در قرارداد متبلور شده که تنها با درج شرط مخالف مجوزگیرنده می‌تواند از آن شانه خالی کند. به‌طور کلی می‌توان نتیجه گرفت مجوزگیرنده به‌عنوان منتفع از مال فکری باید از آن بهره‌برداری کند، زیرا عدم بهره‌برداری او موجب ضرر مالک و جامعه می‌شود و باید پذیرفت در تمامی حالت‌های قراردادهای مجوز بهره‌برداری در صورت عدم تصریح شرط مخالف این تعهد، وجود دارد. در قرارداد فرنچایز نیز فرنچایز گیرنده باید در محدوده‌ای که فرنچایز داده شده است، موجب بسط و گسترش و حفظ اعتبار کسب‌وکار شود و تنها در صورت درج شرط مخالف موظف به بهره‌برداری نیست. پیشنهاد می‌شود رویه قضایی ایران با قبول وجود ضمنی این تعهد در قراردادهای مجوز، از ابهامات موجود بکاهد و رویه یکپارچه‌تری را ایجاد کند.

بیانیه نبود تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که تعارض منافع وجود ندارد و تمام مسائل اخلاق در پژوهش را شامل پرهیز از دزدی ادبی، انتشار و یا ارسال بیش از یک بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش‌شونده، سوءرفتار و غیره، به‌طور کامل رعایت شده است.

قدردانی

بدین وسیله مراتب سپاس و قدردانی صمیمانه خود را از تمامی دست‌اندرکاران و داوران گرانقدر مجله مطالعات حقوق خصوصی اعلام می‌دارم.

منابع

- باقری، محمود؛ عباسی، سیمین (۱۳۹۱). «سیاست‌های حقوق رقابت و حقوق مالکیت فکری». *مطالعات حقوق خصوصی*، ۴۲(۲)، صفحات ۵۹-۷۴. Doi:10.22059/JLQ.2012.29889
- بهادری جهرمی، زهرا؛ شاکری، زهرا (۱۴۰۱). ابطال علائم تجاری به جهت عدم استفاده از آن. *فصلنامه نقد و تحلیل آراء قضایی*، ۱(۲)، ۱۲۵-۱۴۹. DOI: 10.22034/analysis.2023.701505
- جعفرزاده، میرقاسم؛ لجم اورک، حسن (۱۳۹۹). «استفاده از علامت تجاری در دعاوی نقض: شرطی استثنایی یا فراگیر». *حقوق اسلامی*، ۱۷(۶۵)، ۱۵۹-۱۸۲. در: https://hoquq.iict.ac.ir/article_44717.html (۱۲ خرداد ۱۴۰۲)
- جعفری پور، حانیه (۱۳۹۴). تضمین در قرارداد لیسانس فناوری. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق مالکیت فکری*، دانشگاه شهید بهشتی.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۷۲). *دوره حقوق مدنی: حقوق تعهدات*. ج ۱، چ دوم، تهران: گنج دانش.
- رهبری، ابراهیم (۱۳۹۲). *حقوق انتقال فناوری*. تهران: سمت.
- سیدین، علی؛ کارچانی، مهدی (۱۳۹۲). *قانون حمایت از مالکیت صنعتی در نظم حقوق کنونی*. چ اول، تهران: میزان.
- شافع، میرشهبیز (۱۴۰۲). *دوره قراردادهای تجاری ۱: فرانچایز (امتیاز کسب و کار)*. چ اول. تهران: میزان.
- صادقی، محمود؛ خاکپور، منصور (۱۳۸۶). *موجبات اعطای مجوز اجباری بهره‌برداری از حقوق مالکیت فکری. فصلنامه مدرس علوم انسانی*، (۴). در: https://clr.modares.ac.ir/article_13686_0b99dab71519032b917dc641cdd7ac5b.pdf (۳۰ شهریور ۱۴۰۲)
- صفایی، سیدحسین (۱۳۵۰). مالکیت ادبی و هنری و بررسی قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان. *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، (۷).
- فرخی، زهره (۱۳۹۲). *تعهدات لیسانس‌دهنده و لیسانس‌گیرنده. پایان‌نامه دکتری حقوق خصوصی*، دانشگاه علوم و تحقیقات.
- محمدی، پژمان (۱۳۸۷). ماهیت و اثر قراردادهای بهره‌برداری از حقوق مؤلف. *نشریه مدرس علوم انسانی*، ۱۲(۳) ۱۲-۵۸ (۱۴۵-۱۹۱). در: <https://sid.ir/paper/7004/fa> (۱۷ دی ۱۴۰۲)
- محمدی، پژمان (۱۳۸۶). *قراردادهای حقوق مؤلف*. چ اول، تهران: دادگستر.
- محمودی، اصغر (۱۳۹۳). *حقوق قراردادهای انتقال فناوری*. چ اول، تهران: جاودانه، جنگل.
- مشهدیان، شهاب (۱۳۸۸). *قراردادهای بهره‌برداری از علامت تجاری (فرانچایز)*. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق مالکیت فکری*، دانشگاه تهران.
- میرحسینی، عباس (۱۳۸۷). *حقوق انتقال فناوری در حقوق ایران*. تهران: چیتگر.

References

- Bagheri, M; Abbasi,S. (2012). “Competition Law Policy and Intellectual Property Law”, *Private Law Studies*,42(2), 59-74.
Doi:10.22059/JLQ.2012.29889[in Persian]
- Avocats, H. (2021). Droit des marques 2020: Procédures de nullité et de déchéance de droit.
Available at: <https://info.haas-avocats.com/droit-digital/nouvelles-procedures-de-nullite-et-de-decheance-de-droit-devant-linpi> (Accessed 20 May 2021)
- Bahadori Jahromi, Z., & Shakeri, Z. (2023). Annulment of Trademarks Due to Non-Use. *Faslnameh Naqd va Tahlil Araye Ghazai*, 1(2), 125–149.
DOI: 10.22034/analysis.2023.701505 [in Persian]
- Boisson, A. (2011). La licence de droit d'auteur. *PhD Thesis*, Université de Montpellier.
Available at: <https://hal.science/tel-01991496/> (Accessed 30 August 2022).
- Bruguiere, Jean-Michel. (2022). The irresistible rise of the exploitation obligation in literary and artistic property agreements. *RIDA*.
Available at: https://www.la-rida.com/index.php/Detail/objects/271-D1_EN#Lire (Accessed 20 May 2023).
- Chiou, T. (2015). Vers un droit européen des contrats d'exploitation de propriété intellectuelle. *PhD Thesis*, Université de Strasbourg.
DOI: 10.1007/978-3-319-46295-0_13.
- Denoix De Saint Marc, S. (1999). *Le contrat de commande en droit d'auteur français*. Litec.
- Farrokhi, Z. (2014). Obligations of the Licensor and the Licensee. *PhD Dissertation in Private Law*, University Olum va Tahghighat. [in Persian]
- Gautier, Pierre-Yves. (1989). L'œuvre écrite par autrui. *RIDA*.
Available at: https://www.larida.com/index.php/Detail/objects/139-D3_FR (Accessed 25 May 2022)
- Jafarzadeh, M., & Lajam Uruk, H. (2021). Use of Trademarks in Infringement Actions: An Exceptional or General Requirement?. *Hoquq-e Eslami*, 17(65), 159–182. Available at: https://hoquq.iict.ac.ir/article_44717.html (Accessed 2 June 2023). [in Persian]
- Jafari Langroudi, M. J. (1994). *Civil Law Course: Law of Obligations*. Vol. 1, 2nd ed., Tehran: Ganj Danesh Publications. [in Persian]
- Jafari Pour, H. (2016). Guarantees in Technology License Agreements. *MA Thesis in Intellectual Property Law*, University Shahid Beheshti. [in Persian]
- Mahmoudi, A. (2015). *Law of Technology Transfer Contracts*. 1st ed., Tehran: Javedaneh–Jangal Publications. [in Persian]

- Mashhadian, S. (2010). Trademark Exploitation Agreements (Franchise). *MA Thesis in Intellectual Property Law*, University of Tehran. [in Persian]
- Markellou, M. (2012). *Le contrat d'exploitation d'auteur: vers un droit d'auteur contractuel*. Larcier.
- Matthyssens, J. (1975). *L'obligation de représentation des titulaires de droits exclusifs*. RIDA.
Available at: https://www.la-rida.com/index.php/Detail/objects/083-D1_FR (Accessed 4 June 2021).
- Mirhosseini, A. (2009). *Technology Transfer Law in Iranian Law*. Tehran: Chitgar Publications. [in Persian]
- Mohammadi, P. (2007). *Copyright Contracts*. 1st ed., Tehran: Dadgostar Publications. [in Persian]
- Mohammadi, P. (2008). Nature and Effects of Contracts for the Exploitation of Authors' Rights. *Modarres Olum-e Ensani*, 12(3), 145–191. Available at: <https://sid.ir/paper/7004/fa> (Accessed 7 January 2024). [in Persian]
- Rahbari, E. (2014). *Law of Technology Transfer*. Tehran: Samt Publications. [in Persian]
- Sadeghi, M., & Khakpour, M. (2008). Grounds for Granting Compulsory Licenses for the Exploitation of Intellectual Property Rights. *Modarres Olum-e Ensani*, (4). Available at: https://clr.modares.ac.ir/article_13686_0b99dab71519032b917dc641cdd7ac5b.pdf (Accessed 21 September 2023). [in Persian]
- Safaei, S. H. (1971). Literary and Artistic Property and an Analysis of the Act on the Protection of Authors, Composers and Artists. *Hoquq va Olum-e Siasi*, (7). [in Persian]
- Seyedin, A., & Karchani, M. (2024). *Industrial Property Protection Act within the Current Legal Order*. 1st ed., Tehran: Mizan Publications. [in Persian]
- Shafe', M. S. (2023). *Commercial Contracts Course I: Franchise (Business Concession)*. 1st ed., Tehran: Mizan Publications. [in Persian]